

Науковий вісник Чернівецького університету імені
Юрія Федьковича: Історія. – № 2. – 2023. – С. 98–109
History Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National
University. – № 2. – 2023. – pp. 98–109
DOI <https://doi.org/10.31861/hj2023.58.98-109>
hj.chnu.edu.ua

УДК 94(438.33)(1-04)«192»

© Соломія Кулик* (Тернопіль)

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПРИКОРДОННИХ МЕЖ У СТАНІСЛАВІВСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ В 1920-х рр.

У статті аналізуються особливості визначення прикордонних меж у Станіславівському воєводстві в 1920-х рр. Незважаючи на активні заходи, існували проблеми, пов'язані з охороною кордону, утриманням прикордонних знаків, встановленням та їх позначенням, визначенням ширини смуг на окремих ділянках тощо.

Проблема спрощення правил перебування у прикордонній зоні була неоднозначною і викликала дискусію серед урядових структур. Поширювалася думка щодо того, щоб особам, які проживали на прикордонних теренах, дозволялося перебувати поза помешканням без будь-яких обмежень. Розглядалося питання доцільності перебування у прикордонній зоні осіб, які проживали поза її межами. Однак дозволи на перебування у прикордонній зоні польська влада передусім надавала лише лояльним особам. Це обмежувало свободу пересування громадян, блокувало нормальний процес економічного розвитку і суспільного життя у регіоні.

Незважаючи на певне поліпшення ситуації, пов'язаної з правилами перебування у прикордонній зоні, все ж таки залишалося ще доволі багато питань, пов'язаних із вирішенням цієї проблеми. Йдеться про доцільність визначення прикордонних меж з врахуванням місцевих умов та особливостей, включення населених пунктів до їх складу або ж виведення з прикордонної зони, надання права полювання.

Ключові слова: Станіславівське воєводство, прикордонні межі, охорона кордону, митна варта.

Solomiia Kulyk (Ternopil)

THE FEATURES OF DEFINING BORDER LINES IN THE STANISLAV VOIVODESHIP IN THE 1920s.

Abstract. The article analyzes the problem of border lines on the territory of the Stanislav Voivodeship in the 1920s, in the process of defining the borders of the state and establishing border zones. Despite active measures for their clear separation, there were problems related to border protection, maintenance of border signs, their installation and marking, defining of the width of stripes in separate areas. The width of the border was agreed with the governor, border services and military structures. In all border areas, a border was established up to 4 km wide, divided into two zones: border line and frontier line. The border extended to the territory extending from the state border line inland, with a width of no more than 2 km. The width of these zones was determined by the local governor, depending on local conditions, coordinating this issue with the appropriate teams of the first border rifle regiments and tax authorities. A serious problem was the granting of permits to stay in the border zone. Usually, such a permit gave the owner the right to stay for only one month, which was a problem for landowners, forest service workers, and shepherds. The problem of simplifying the rules for staying in the border zone was ambiguous and caused a debate among government structures. There was an opinion that people who lived in the border areas should be allowed to stay outside their homes without any restrictions. The question of the expediency of staying in the border zone of persons who lived outside its borders was considered. However, the Polish authorities granted

* Аспірантка кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Postgraduate Student, Department of History of Ukraine, Archeology and Special Branches of Historical Science, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University.

orcid.org/0000-0002-6446-3501

e-mail: solomiakulyk@ukr.net

permits to stay in the border zone primarily only to loyal persons. This limited the freedom of movement of citizens, blocked the normal process of economic development and social life in the region. The border service introduced rules for the registration and accounting of horses, cattle, sheep and pigs, because there were cases of registration of animals under false passports, which caused the reasonable suspicion of customs officials when agents in the trade tried to «legalize» sick, stolen and smuggled animals. Despite a certain improvement in the situation related to the rules of staying in the border zone, there were still quite a few issues related to the solution of this problem. It is about the expediency of defining borders taking into account local conditions and peculiarities, inclusion of settlements in their composition or withdrawal them from the border zone, granting the right to hunt.

Keywords: Stanislav Voivodeship, borders, border protection, customs guard.

Постановка проблеми. Питання визначення прикордонної смуги на території Станіславівського воєводства було актуальним упродовж 1920-х рр. Польська влада утримувалася від її встановлення, зважаючи на відсутність остаточного визначення кордонів Республіки Польщі (далі – РП) міжнародною місією. Діяли тимчасові розпорядження про охорону кордонів і боротьбу з контрабандою. Водночас адміністрація згадуваного воєводства зверталася до вищих органів влади з проханням повідомити, коли варто очікувати завершення робіт з облаштування прикордонних меж на його території. Не менш важливою залишалася проблема кадастру земельної власності у прикордонних повітах, обліку худоби, нерухомого майна, тісно пов'язана з визначення прикордонної смуги щодо земель, які перебували у юрисдикції Ради державної оборони (далі – РДО)¹.

Метою публікації є аналіз особливостей визначення прикордонних меж у Станіславівському воєводстві в 1920-х рр. **Основні завдання:** дослідити механізм визначення і встановлення прикордонних зон; висвітлити питання надання дозволів на перебування у прикордонній зоні; охарактеризувати правила реєстрації та обліку прикордонною службою коней, великої рогатої худоби, овець і свиней, що ввозилися або вивозилися з прикордонних територій; оцінити доцільність визначення прикордонних меж з врахуванням місцевих умов та особливостей, включення населених пунктів до їх складу або ж виведення з прикордонної зони.

Аналіз досліджень та публікацій. Частково і узагальнено досліджувана нами наукова проблема вже вивчалася науковцями. З найновіших та актуальних для нас праць можна виділити публікації Л. Бортник². Однак вони стосуються механізму здійснення охорони державної межі Корпусом охорони прикордоння (далі – КОП) у Волинському воєводстві тощо. Б. Гудя, який аналізував історію, сучасність та перспективи українсько-польського кордону³. С. Гуменного, праці якого присвячено так званому «збручанському кордону»⁴. І. Патера та О. Муравського, які проводили історичний огляд українсько-польських кордонів та етнічних меж⁵. Певний внесок у вивчення задекларованої проблематики зробили С. Кулик, І. Зуляк та інші автори. Авторка аналізувала умови та особливості переміщення транспортних засобів через митні кордони Речі Посполитої у міжвоєнний період⁶, підготовку кадрів митної служби Дирекцією мит у Львові (1920-ті рр.)⁷, речове, медичне та соціальне забезпечення інспекторатів митної варти Дирекції мит у Львові (середина 1920-х рр.)⁸, дефініцію поняття «контрабанда» міжвоєнного періоду як соціально-економічного явища та її моральні аспекти⁹, підготовку кадрів митної служби у Речі Посполитій (20-ті рр. XX ст.)¹⁰, особливості польсько-радянської угоди 1925 р.¹¹, функціонування Центральної школи митної варти в Гурі Кальварії (1925 р.)¹² тощо. Однак задекларована проблема так і не стала предметом вивчення, що власне й актуалізує її наукову новизну.

Основу джерельної бази складають архівні матеріали фонду 162 «Дирекція мит, м. Львів. 1922–1939 рр.» Центрального державного архіву України, м. Львів (далі – ЦДАІЛ України).

Гімени, що перебували на території східних Карпат, практично усі належали до прикордонних смуг. З одного боку, їх розвиток відбувався за рахунок численних туристів, які певною мірою сприяли розвитку регіональних галузей економіки, що призводило до послаблення правил їх перебування, з іншого – місцеве населення найбільше зазнавало утисків, зважаючи на обмеження умов перебування у прикордонній зоні¹³. Так, Краківське воєводство, реалізуючи постанову про охорону кордону, надсилало старостам у Ясло, Горлицях, Новому Сончі, Новому Таргу та інших населених пунктів положення РДО щодо визначення кордонів держави, прикордонних зон тощо¹⁴. Аналогічна інформація скеровувалася до повітів Станіславівського воєводства. Окрім того, чіткого окреслення набували визначення, пов'язані з розумінням прикордонних меж. Зокрема, митна лінія – це межева смуга, що відділяла територію РП від території іноземних держав. Митна територія – це територія країни, єдина за умовами квоти митних товарів і комплексного захисту кордонів митними

органами, визначена міжнародними угодами. Митниця – місце збору належних мит, встановленої митної процедури на прикордонних митницях або поблизу них. Прикордонний пояс – територія країни, що сягала в глиб 4 км від кордону та прикордонних зон¹⁵.

Відповідно до розпорядження РДО РП від 20 липня 1920 р., встановлювався особливий правовий порядок, що діяв у прикордонній зоні. Уніфікацію схеми прикордонної зони здійснено 23 грудня 1927 р. на підставі ухвали президента РП про державні кордони¹⁶. Власне це, ймовірно, обумовило той факт, що проблема визначення прикордонних меж перебувала у компетенції РДО, Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС), місцевих воєвод, що в свою чергу призводило до «різного бачення» визначення прикордонних меж у Станіславівському воєводстві досліджуваного періоду.

Оголошення про наближення до зони прикордонної території мали виготовлятися на міцному матеріалі, доповнені щитами чи іншими орієнтовними знаками, розміщеними на будівлях, деревах або позначеними написом «Прикордонна зона», або навіть без напису з більш точним оголошенням прикордонної смуги у місцях, розташованих в безпосередній близькості від доріг, що перетинали кордон, «...де була більша ймовірність значної контрабанди чи незаконного його перетину»¹⁷.

Незважаючи на активні заходи щодо зазначеної тематики, навіть на кінець 1920-х рр. не усі повітові структури змогли її реалізувати на практиці. Так, у багатьох із них існували проблеми, пов'язані з охороною кордону, утриманням прикордонних знаків, встановленням і позначенням смуги прикордонних доріг, визначення ширини смуг на окремих ділянках тощо. Більш нагальним було чітке й зрозуміле позначення території кордону «...не стовпами, камінням чи іншими межовими знаками. Ці знаки знаходяться досить далеко один від одного, простір між ними покритий травою та кущами, тому не завжди видно лінію кордону, внаслідок чого навіть були випадки перетину прикордонниками чи цивільними особами його меж»¹⁸.

З метою розв'язання назрілих проблем, органи, що здійснювали охорону кордону, а також особи, призначені для його утримання, мали право вільно пересуватися вздовж лінії, здійснювати контроль і мали доступ до прикордонних знаків, забезпечували їх функціонування у належному стані¹⁹. Лінію кордону необхідно було робити видимою, постійно зрізувати гілки у літній сезон, а в лісових масивах – вирубувати кущі, видаляти повалені вітром дерева, що дало б змогу прикордонникам, відповідальним за охорону кордону, вільно пересуватися вздовж лінії, тим самим ускладнити спроби незаконного перетину кордону і перевезення контрабанди²⁰.

З огляду на обсяг обмежень щодо використання земель, розташованих у смузі прикордонної дороги, й можливості їх відчуження, якщо це необхідно для утримання або охорони кордону, передусім потрібно було визначити особливості її забудови. Воєвода вимагав від прикордонних служб подання списків осіб, власників земельних ділянок, опису лінії кордону та прилеглої до неї території. Відповідальність покладали на органи державної поліції за участі начальника або одного із членів муніципального правління та компетентного органу охорони кордону. На основі їхнього висновку визначалася прикордонна смуга. Ширина прикордонної смуги погоджувалася з воєводою, прикордонними службами та військовими структурами²¹.

Міністерство фінансів повідомляло ДМЛ про те, що Рада міністрів на засіданні 13 січня 1926 р. прийняла постанову щодо координації діяльності окремих відділів державної адміністрації відповідно до завдань уряду, старости наділялися правом скликання нарад керівників органів влади та управління першої інстанції у повітах, за винятком суддів. Окрім того, у нарадах мали брати участь начальники районних гірничих управлінь лише того повіту, в якому розташовувалася їхня контора. Народи проводилися за аналогією з правилами, рекомендованими МВС для провінційних зібрань²². До речі, в другому пункті регламенту РМ від 11 лютого 1924 р. йшлося про те, що за втрачені або пошкоджені примірники «Ustawy o uprawnieniach organów Władz Skarbowych» належало сплатити суму в розмірі 0,10 злотих (далі – зл.). Інспекторати митної варті зобов'язували облікувати вказані суми штрафів, подавати квитанції про їх сплату до Дирекції мит у Львові²³.

На підставі розпорядження Міністерства фінансів від 11 березня 1926 р. йшлося про введення до штату посади помічника комісара інспекторату митної варті або допоміжного інспекційного органу, основні функції якого передбачали виконання обов'язків очільника інспекторату на час його відсутності, його супровід у нічний для перевірки службовців. Рекомендувалося, щоб призначений «нижчий посадовець мав транспортний засіб»²⁴. Натомість, якщо комісар митної варті визнавав існування допоміжного інспекційного органу непотрібним, все ж нижчий службовець був зобов'язаний супроводжувати його під час інспекційних перевірок, особливо вночі, використовувати транспортні засоби, що перебували у розпорядженні начальника відділку державної поліції²⁵.

Міністерство фінансів дізналося зі звітів головного інспектора пожежної служби про те, що на окремих ділянках кордону виявлено відсутність належного зв'язку між очільниками комісаріатів поліції та митних структур сусідніх інспекторатів митної варті. «Такий стан речей тривати не може. Стаття 76 службового розпорядку 1921 р. вимагає, щоб вони контактували один з одним принаймні раз на місяць... Зустріч їх має відбуватися у флігелях комітетів почергово, то в зоні однієї, то в зоні другої інспекції... Керівники комісаріатів проводять особисті зустрічі у разі труднощів з митниками двічі на місяць. Якщо немає труднощів, щомісяця»²⁶.

Станіславівське воєводство і ДМЛ були зацікавлені в окресленні ширини прикордонної зони, враховуючи особливості рельєфу та форму кордону²⁷. Лише навесні 1928 р. влада зуміла частково це питання розв'язати на усіх українських територіях після консультації зі старостами²⁸. В усіх прикордонних районах РП встановлювалася прикордонна смуга завширшки до 4 км, поділена на дві зони: кордонну та прикордонну. Прикордонна смуга поширювалася на територію, що простягалася від лінії державного кордону в глиб країни завширшки не більше 2 км. Це зона, що проходила від внутрішніх прикордонних зон у глиб країни шириною, враховуючи прикордонну зону до 4 км. Ширину цих зон визначав місцевий воєвода, залежно від місцевих умов, погоджуючи це питання з відповідними командами перших прикордонних стрілецьких полків і податкових органів²⁹.

15 березня 1925 р. президія воєводства у Станіславові інформувала Снятинське староство про правила перебування у прикордонній зоні на підставі указу президії воєводства від 4 березня 1924 р. щодо дозволів на благоустрій у прикордонній смузі. Зокрема, дозвіл на перебування в прикордонній смузі давав власникові право на перебування в прикордонній смузі лише один місяць³⁰. 12 червня 1925 р. староство у Надвірній повідомляло про те, що видачу посвідок на право перебування в прикордонній зоні проводила прикордонна служба особам з максимальним терміном один місяць³¹.

Оскільки серед тих, хто звертався за таким дозволом, у Снятинському повіті було багато осіб, які не мешкали у прикордонній зоні, але були власниками землі, тому один місяць для обробітку землі, нагляду за нею та її оранки був недостатнім. Заявники витрачали багато часу на отримання такого дозволу. Зважаючи на обставини, воєвода видав розпорядження про уповноваження видавати землевласникам у прикордонній смузі дозволи, чинні на весь сезон обробітку землі та збирання врожаю, тобто упродовж 1 березня – 30 листопада³².

16 березня 1925 р. Станіславівське воєводство повідомляло Косівське староство про виконання розпорядження щодо встановлення прикордонної смуги на території повіту. Зважаючи на те, що від 8 січня 1925 р. відбулися відповідні зміни у позначеннях прикордонної зони, місцеве населення мало бути проінформоване про прикордонну зону й відповідно щодо обмежень дорожнього руху. Натомість ДМЛ зауважувала, що не мала заперечень щодо надання дозволів на проїзд через прикордонну зону терміном на 6 місяців уночі до залізничної станції Снятин і назад, але за умови, що такі дозволи надаватимуться староствою за погодженням з митною вартою. Наголошувалося на тому, що в окремих випадках особам, які не підозрювалися у контрабанді та не були покарані за неї, чия професія, функції чи важливі інтереси вимагали такого дозволу, мали підтвердити свою «законослухняність», не перевозити товари і речі поза межами митних служб³³.

Зважаючи на те, що масовим рухом в обідній час, особливо у літню пору на дорогах, що пролягали уздовж прикордонної зони, лише за декілька сотень кроків від митного поста, могли користуватися контрабандисти, перевозити алкоголь та тютюн й повністю паралізувати охорону кордону, ДМЛ погодила видавати дозволи, дійсні упродовж 6 місяців, для перебування в прикордонній зоні особам, які володіли або користувалися землею, лісами чи пасовищами. Такі дозволи надавалися, за погодженням з департаментом, особам, які гарантували, що під прикриттям інтересів або під час виконання своїх професійних обов'язків не займатимуться контрабандою. У разі ж виявлення зловживань, зазначені дозволи скасовувалися, а винних притягали до відповідальності. Контроль за виконанням рішень покладалася на місцевих старост³⁴.

Якщо у прикордонних зонах були літні пасовища, їх власників зобов'язували до ведення суворого обліку тварин, переліку кормів для годівлі, чіткого визначення місць для випасання тощо³⁵. Виганяти тварин на пасовища мали лише довірені особи, у порозумінні з повітовими структурами з визначеними сумами матеріальної винагороди. Інформацію щодо осіб, залучених до випасання тварин, готував староста упродовж двох тижнів до початку літнього сезону³⁶. Так, митна інспекція у Самборі повідомляла про те, що місцеве населення мало отримувати дозволи у старости на перегін тварин до прикордонної зони, а про їх втрату повідомляти найближчу митну варту впродовж доби. Цим влада намагалася вплинути на масові випадки контрабанди худоби до Чехословаччини в цьому

районі³⁷. 30 жовтня 1925 р. комісаріат Мушина звертався до ДМЛ щодо продовження договору на вивіз худоби до Чехословаччини на законних підставах³⁸.

4 березня 1924 р. очільник гміни Кобаки повідомляв станіславівського воєводу про те, що прикордонну зону перетинало орієнтовно чверть її мешканців, на яких не поширювалися згадувані дозволи, позаяк вони проживали поза межами прикордонної смуги, але володіли орною землею поблизу кордону. Влада дозволила отримувати їм прикордонні перепустки з 15 березня – до кінця жовтня 1925 р. У зв'язку з тим, що у цій прикордонній смузі приблизно третина мешканців не мала перепусток для обробітки землі, то повітова управа розпорядилася до кінця жовтня 1925 р. видавати денні дозволи для обробітки землі³⁹.

20 лютого 1925 р. гміна Кобаки повідомляла староство у Косові щодо додаткового рішення надання місцевій владі повноважень видавати перепустки для в'їзду в прикордонну смугу терміном не більше 4 тижнів, але не менше 9 місяців власникам земельних ділянок у прикордонній смузі⁴⁰. ДМЛ повідомляла Станіславівське воєводство про реалізацію постанови щодо встановлення прикордонної смуги й відповідно видання дозвільних документів на перебування у прикордонній смузі не більше 4 тижнів⁴¹.

Проблема спрощення правил перебування у прикордонній зоні була неоднозначною і викликала дискусію серед вищих урядових структур. Так, поширювалася думка щодо того, щоб особам, які проживали на прикордонних теренах, дозволялося перебувати поза помешканням, без будь-яких обмежень у денний час, влітку до 21.00 год., взимку – до 19.00 год. Однак на їх перебування у нічний час потрібен був дозвіл повітової канцелярії. Також розглядалося питання доцільності перебування у прикордонній зоні осіб, які проживали поза її межами, обмежень щодо володіння вибуховими речовинами та вогнепальною зброєю⁴².

Мешканці гміни Кобаки Косівського повіту зверталися через місцеве староство до президії Станіславівського воєводства з приводу віднесення їх до прикордонної зони з тим, щоб вони могли отримати дозвіл на в'їзд на невизначений період або принаймні на один рік. Аргументом був факт того, що вони «відрізані» від основних комунікацій, що вели вздовж прикордонної смуги. Парафіяни також бажали відвідувати церкву, розташовану в Долгополі та Черескулі, змушені звертатися за дозволом на перебування в прикордонній зоні, що діяв лише 4 тижні⁴³.

Враховуючи зазначене, президія Станіславівського воєводства клопотала перед МВС щодо видачі дозволів на перебування в прикордонній смузі не на 4 тижні, а не менше одного року або на необмежений термін усім мешканцям зазначених громад, хто з економічних, соціальних чи релігійних причин проживав у прикордонній зоні⁴⁴.

Однак дозволи на перебування у прикордонній зоні польська влада передусім надавала тим особам, які були «надійними та лояльними в усіх відношеннях». Зазвичай перепустки обмежували пересування у нічний час: лише від сходу – до заходу сонця в місцевому повіті, були непрактичними, озлоблювали «лояльних» мешканців гмін, які не входили до прикордонної зони⁴⁵. Наприклад, для жителів місцевості Кути і Старі Кути обмеження були надто суворі з наступних причин. Так, мешканець зазначених населених пунктів хотів потрапити на ринок у Снятині, мав отримати дозвіл на перебування у прикордонній зоні. Однак для того, щоб потрапити на ринок, повинен був виїхати після заходу сонця, тобто у той час, коли дозвіл на перебування у прикордонній смузі вважався недійсним, під час руху вночі ризикував бути затриманим митницею або державною поліцією, притягнутим до кримінальної відповідальності за незаконне перебування в прикордонній смузі в нічний час, незважаючи на те, що він вважався «найвідданішою, бездоганною, найчеснішою та найпоряднішою людиною та громадянином Держави»⁴⁶.

Зазначені прикордонні правила обмежували свободу пересування громадян РП, озлоблювали «до найвищого ступеня» мешканців гмін, що розташовувалися вздовж кордону від Жаб'я – до Снятина, блокували нормальний процес економічного розвитку і суспільного життя в цьому регіоні⁴⁷. Так, з початком весни тисячі голів великої рогатої худоби та овець виганяли на пасовища, де випас тривав з травня – до кінця вересня. Худобу переганяли не лише з Косівського, а й зі Снятинського та Коломийського повітів, тому прикордонні служби не встигали надавати дозволи на перебування у прикордонній зоні через значне навантаження з «виснаженням фізичних і душевних сил чиновників»⁴⁸.

Оскільки усі пасовища розташовані у прикордонній смузі місцевого повіту, а також у двох частинах Яблоницького та Ворохтського повітів, населення цих регіонів володіло земельною власністю у прикордонній смузі. Влітку та восени до виконання робіт у лісах залучали робітників як державних лісових служб, так і приватних компаній, тому для їх перебування необхідно було

оформляти спеціальні перепустки. Окрема категорія – пастухи. Так, упродовж 15 травня – 15 жовтня щороку вони випасали тварин у прикордонних зонах, залишалися біля худоби цілодобово. Селяни-землероби також мали декілька разів на місяць виїжджати на свої поля з метою виконання планових сільськогосподарських робіт⁴⁹.

Прикордонна служба запроваджувала правила реєстрації й обліку коней, великої рогатої худоби, овець і свиней, тому що траплялися випадки оформлення тварин за фальшивими паспортами, що викликало обґрунтовану підозру митників, коли посередники у торгівлі намагалися «узаконити» заразних, викрадених і перевезених контрабандою тварин. Старости повітів мали право реєструвати тварин упродовж двох годин з часу їх придбання на підставі подання керівників ветеринарних служб з інформацією про стан їх здоров'я, походження тощо⁵⁰. У разі оформлення нового паспорта на таку тварину, після трьох місяців з дати її реєстрації, додавався новий документ. Очільників гмін зобов'язували реєструвати усіх непарнокопитних і копитних тварин, щомісяця перевіряти їх. Власники тварин мали упродовж доби повідомляти староства про зміни щодо кількості тварин у господарствах⁵¹.

Варто зауважити, що місцеве населення піддавалося численним утискам з боку митної варти, державної поліції, які суворо дотримувалися чинних приписів, повністю блокуючи життя хлібороба, що, безсумнівно, викликало загальне невдоволення, підриваючи й без того складне матеріальне існування збіднілого селянства⁵².

Намагаючись поліпшити умови надання перепусток на право перебування у прикордонній зоні, Станіславівське воєводство, попередньо проконсультувавшись з МВС, однозначно не змогло розв'язати проблему дозволів на право перебування у прикордонній зоні. З одного боку, воно прагнуло включити мешканців гмін Голови, Перехрестне і Красноія до прикордонної зони, з іншого – надавати тимчасові перепустки жителям гмін Ферескулі, Устерики, Ясенів для в'їзду в прикордонну зону, оскільки вони «відрізані» від церкви і суду⁵³.

28 січня 1925 р. Станіславівське воєводство отримало від старости Косівського повіту повідомлення про виконання робіт та встановлення прикордонної смуги на території вказаного регіону. Зокрема, у звіті йшлося про включення таких місцевостей, як Тюдів, Малий Рожен, Великий Рожен, Білоберізка, Устерики, Яблониця, Гринява до прикордонної зони, видачу дозволів на в'їзд не довше як 4 тижні, зважаючи на економічні, суспільні чи релігійні обставини⁵⁴. Водночас з приводу встановлення прикордонної смуги виникали певні непорозуміння, оскільки зазначені гміни не мали шляхів сполучення, поштових відділень, тому що вони проходили через прикордонну смугу. Їх також зобов'язували отримувати дозволи на право перебування у прикордонній зоні на 4 тижні або візу, надану чинним начальником митниці⁵⁵.

Гміну Старі Кути виключили з прикордонної смуги, зважаючи на те, що вона мала найближче залізничне сполучення із Заболотовим або Снятином, прикордонну зону вздовж дороги Слобідка, Кобаки. На іншому боці Кут, центру деревообробної промисловості, влада змушувала власників підприємств отримувати дозволи на право перебування у прикордонній смузі Кути-Гринява й вночі⁵⁶. Зважаючи на назрілу проблему мешканців Косівського повіту щодо права перебування у прикордонній зоні, президія Станіславівського воєводства зверталася з проханням до МВС збільшити термін на один рік, а також дозволити громадянам пересуватися вночі з метою забезпечення безперебійного функціонування підприємств. Для випасання худоби право перебування у прикордонній зоні збільшили від трьох – до шести місяців. Вартість отримання дозволів становила 150 злотих⁵⁷.

Окрім того, влада унормувала правила перебування на автошляхах і залізницях, що вели безпосередньо до пунктів пропуску. В прикордонній смузі та пунктах пропуску на території РП допускалося перебування осіб за наявності відповідних дійсних проїзних документів (дипломатичних паспортів, проїзних карток, військових документів, закордонних паспортів, прикордонних перепусток). Однак діяли такі обмеження: перебування у прикордонній смузі осіб, які мали спеціальні посвідки старости або прикордонні перепустки, дозволено лише від сходу – до заходу сонця; особи, які мешкали у прикордонній смузі, мали право залишатися поза місцем свого проживання лише на підставі спеціальних ордерів староства, виданих за погодженням з місцевим військовим командуванням; місцем проживання вважалася територія, розташована на відстані близько ста кроків від житла⁵⁸.

Усі законні власники земель, що розташовувалися у прикордонній смузі, мали у тижневий термін – від часу розпорядження старости – зареєструвати в повітовому місті коней, велику рогату худобу та сільськогосподарських тварин, якими вони володіли. Про кожну нову тварину, окрім зареєстрованої, яку мали завезти у прикордонну зону, необхідно було повідомити місцевого

старосту та отримати відповідний дозвіл на її ввезення. Окрім того, вони мали повідомляти про будь-які зміни в юридичному чи фактичному праві власності на худобу внаслідок купівлі-продажу чи з інших причин. Це положення поширювалося і на власників коней, великої рогатої худоби і свиней, які бажали ввезти або, отримавши дозвіл, ввезли їх у прикордонну смугу⁵⁹.

Перебування у прикордонній смузі в нічний час від 22.00 – до 04.00 у містах, за межами населених пунктів, у селах та інших місцях, за їх межами, категорично заборонялося. Виняток становили особи, перебування яких дозволено на підставі спеціальної перепустки місцевого старости. Обмеження не поширювалося на державних чиновників та військовослужбовців, які мали відповідні службові або військові квитки, а також на осіб, які перебували на залізничних станціях, поїздах і мали необхідні проїзні документи⁶⁰.

Перебування у прикордонній смузі дозволялося особам, які працювали повний робочий день, на основі спеціального дозволу. Окрім того, перебувати у прикордонній зоні дозволялося військовим на підставі військового квитка, соціальним працівникам за дозволом місцевого старости⁶¹.

Особам, покараним на підставі остаточного судового чи адміністративного вироків як за контрабанду, так і за незаконні перевезення товарів та перетин кордону, заборонялося перебувати у прикордонній смузі шириною 200 км від митної лінії від одного – до трьох років⁶². Так, у повідомленні Тернопільського воєводства від 1 серпня 1924 р. йшлося про виконання постанови РДО від 20 липня 1920 р. про охорону кордону. Зокрема, повідомлялося, що особам, покараним на підставі остаточного вироку суду або, крім того, при перевезенні безпосередньо до пунктів пропуску контрабанди заборонялося залишатися у прикордонній смузі шириною 30 км від митного органу терміном від 1 – до 3 років⁶³.

Усі категорії громадян, за винятком згаданих, які порушували зазначене розпорядження, підлягали в адміністративному порядку позбавленню волі терміном до трьох місяців або штрафів 50 тис. марок, або ж покаранню за двома статтями. Окрім того, у власників коней, великої рогатої худоби, овець їх конфісковували⁶⁴. Офіційно про зміни щодо внесення зазначених гмін Косівського повіту до прикордонної зони опубліковано у віснику Станіславівського воєводства⁶⁵. 14 січня 1924 р. ДМЛ повідомляла Йозефа Нобільського, очільника однієї із гмін, про задоволення його прохання щодо транспортування із закопанських лісів до роздоріжжя поблизу Чехословаччини 1 тис. м³ деревини. Транспортування мало відбуватися лише вдень і під охороною митної варти. Термін дії дозволу складав два роки, тобто до кінця 1925 р. і міг бути анульований у будь-який час⁶⁶.

Незважаючи на певне поліпшення ситуації, пов'язаної з правилами перебування у прикордонній зоні, все ж таки залишалося ще доволі багато питань, пов'язаних із розв'язанням цієї проблеми. Так, гмінна влада Маткова в особі Ілька Осовського та Міхала Комарницького повідомляла, що місцевий ліс знатних членів громади мав близько 1200 моргів, одна частина якого розташовувалася в одній прикордонній смузі, інша – в іншій. Ліс був основною базою для забезпечення матеріалом будівництво мостів, громадських шляхів тощо. Однак службовці митної варти, які постійно мешкали у гміні Іваськівці, складали штрафи на порушників правил перебування у прикордонній зоні й скеровували їх до староства в Турці. Адміністрація гміни Маткова просила староство в Турці видати одномісячний дозвіл мешканцям гміни Маткова, а саме, особам, які працювали у лісовій службі, мисливській охороні, пастухам, які влітку випасали худобу і сторожували її вночі, перепустки на час їх перебування у лісі⁶⁷.

15 червня 1925 р. адміністрація Косівського повіту висловлювала прохання до Станіславівського воєводства в найкоротші терміни уповноважити старосту видавати довідки на право перебування у прикордонній смузі упродовж часу доби і терміном до шести місяців. Окрім того, нововведенням було перебування у прикордонній смузі вночі осіб, які проживали «...за кілька десятків кілометрів від старости...», не мали змоги приходити за перепустками щомісяця⁶⁸.

19 вересня 1925 р. МВС повідомляло тернопільського воєводу, що ширина прикордонної зони для окремих міст визначалася компетентним очільником. Зокрема, виключення гміни Колодрібка з прикордонної зони призвело до надмірного поширення контрабанди на її терені, тому воєвода, після консультації з ДМЛ, видав розпорядження про її входження до прикордонної смуги й оголошення офіційної інформації позначення нових меж прикордонної смуги⁶⁹. Однак включення гміни Колодрібка до прикордонної смуги викликало значні труднощі для місцевого населення, тому ДМЛ рекомендувала до такого заходу вдаватися лише в крайньому випадку, коли інші методи виявляються неефективними. Одним із таких способів була заборона на перебування у прикордонній зоні осіб, покараних судом або митними органами за контрабанду, терміном від 1 – до 3 років⁷⁰.

23 жовтня 1925 р. МВС закликала органи місцевої влади, розташовані у прикордонній зоні, дотримуватися заборони перебування вночі поза помешканням осіб без спеціального дозволу. Численні скарги закликали уряд «...з обережністю застосовувати заборону вуличного руху після заходу сонця у прикордонних містах і містечках...»⁷¹.

16 листопада 1925 р. Львівське воєводство повідомляло про те, що заявки на отримання посвідок про право перебування у прикордонній смузі можна було подавати до 15 грудня 1925 р.⁷².

МВС доручало тернопільському воєводі звернути увагу на спосіб виконання зазначеного положення на ділянці кордону місцевого воєводства та видати відповідні розпорядження, які б усунули або зменшили незручності для населення, що виникали внаслідок застосування обмежень. Воно рекомендувало, після консультацій з ДМЛ, вивчити доцільність визнавати окремі лінії та більші населені пункти, розташовані в прикордонній зоні, такими, що підлягають обмеженням. Якщо дозволяли місцеві умови, теоретично будь-який населений пункт можна було вивести з юрисдикції прикордонної зони. Доручити органам виконавчої влади, при здійсненні нічного контролю транспорту в містах, розташованих у прикордонній смузі, у разі підтвердженої відсутності дозволу на нічне перебування передавати затриману особу до адміністративних органів лише у тому разі, якщо вона не може достатньо обґрунтувати причину залишення помешкання у нічний час або коли інші обставини виправдовували підозру. Це мало б сприяти протидії незаконному перетину кордону та контрабанді й водночас зменшувати незручності, яких зазнало прикордонне населення загалом⁷³.

Аналогічну думку висловлював староста Нового Таргу з приводу сприяння жителям прикордоння і сіл повіту за їх виключення з прикордонної смуги. Аргументом слугувало міркування, що невирішення цієї проблеми сприятиме незаконному перетину кордону і контрабанді⁷⁴. 30 січня 1926 р. ДМЛ повідомляла про виключення трьох сіл з прикордонної смуги⁷⁵.

З метою з'ясування назрілої ситуації щодо правил перебування у прикордонній зоні, 4 грудня 1925 р. Краківське воєводство зверталось до МВС, наголошуючи на тому, що «...заборона перебування поблизу квартир у нічний час без спеціального дозволу є суттєвою перешкодою для руху транспорту в прикордонних містах і створює неприємності для мешканців...»⁷⁶. Численні нарікання та скарги, що надходили від зацікавлених кіл, суттєво не вплинули на ухвалу уряду, який рекомендував «...обережно застосовувати в прикордонних містах і містечках заборону на вулицю після 22:00...»⁷⁷.

МВС доручало розв'язувати зазначену проблему воєводі. Зокрема, зауважувало звернути увагу на порядок виконання положення про прикордонну ділянку й видати відповідні розпорядження щодо усунення незручностей для населення, результатом чого були обмеження, необхідних для охорона кордону. Наголошувало на необхідності консультацій з урядовими структурами з приводу виключення того чи іншого населеного пункту з прикордонної зони, враховуючи місцеві умови, за будь-яких обставин залишати відповідну ділянку поблизу кордону. Рекомендувало місцевим органам державної поліції при здійсненні нічного контролю за дорожнім рухом у населених пунктах, розташованих у прикордонній смузі, у разі підтвердженої відсутності дозволу на нічне перебування особи, передати її для покарання до адміністративних органів лише за умови, коли були достатні аргументи для порушення правил⁷⁸.

Реагуючи на рекомендації МВС, 27 листопада 1925 р. інспекція митної варті у Заліщиках повідомляла ДМЛ про те, що вона виключила усі населені пункти вздовж лівого берега Дністра зі статусу прикордонної зони, натомість включила їх до іншої аналогічної структури. Це призвело до того, що місцеве населення, яке мешкало у прикордонній зоні, отримало «свободу» пересування, а обмеження поширювалося лише на осіб, причетних до контрабанди та підозрюваних, дані про яких зберігалися у митному реєстрі, з метою запобігання зменшенню прибутків бюджету і незаконному перетину кордону⁷⁹. З цього приводу староста Заліщицького повіту зауважував, що місцеве населення, яке проживало у прикордонній зоні, постраждало від введених обмежень, однак жодних скарг і нарікань офіційно не висловлювало, «...влада коректно та з розумінням застосовує їх лише до контрабандистів та підозрілих»⁸⁰.

Досить серйозною була проблема визначення прикордонних смуг, яку владу зобов'язували розв'язати у найкоротший термін. З поставленими завданнями справилися очільники Городенківського, Снятинського і Косівського, Долинського, Надвірнянського, Калуського, частини Сколівського, Турківського, Ліського та інших повітів⁸¹. Однак, зважаючи на інформацію про нібито розв'язання проблеми прикордонних зон, 17 квітня 1928 р. Станіславівське воєводське управління зверталось до ДМЛ з питанням визначення ширини прикордонних зон, хоча МВС зобов'язувало подати дані до 1 квітня поточного року. Аналогічна ситуація спостерігалася у Тернопільському

воєводстві⁸². Насправді визначення прикордонної смуги перебувало, з одного боку, у юрисдикції воєвод, з іншого – МВС⁸³. Воєводські органи вчасно не подавали до МВС списків прикордонних районів, осіб, які володіли вибуховими речовинами та вогнепальною зброєю, реєстрації тварин, використання шляхів сполучення, контролю за переміщенням населення тощо⁸⁴.

Іншою проблемою було надання права полювання у прикордонній зоні. Влада роздумувала, чи дозволяти мисливцям полювати, повідомляти відповідний комісаріат державної поліції або прикордонну заставу про його початок, «...коли стрільба поблизу лінії кордону викличе непотрібну тривогу, внаслідок чого постраждала б прикордонна служба»⁸⁵.

Висновки. Особливості визначення прикордонних меж у Станіславівському воєводстві на початку 1920-х рр. корелювалися з процесом формування кордонів РП і встановлення прикордонних зон. Зазначена проблема перебувала у компетенції РДО, МВС, воєводи. Основним питанням залишався підхід органів державної влади до прикордонних меж, неоднозначне його розуміння і трактування негативно відображалося на становищі місцевого населення. Незважаючи на активні заходи влади щодо багатьох назрілих проблем, упродовж 1920-х рр. їх частково вдалося розв'язати. Однак залишалися питання організаційного характеру, як-от: охорона кордону, визначення ширини смуг на окремих його ділянках, отримання дозволів і спрощення правил перебування у прикордонній зоні, полювання тощо.

¹ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України), ф. 162, Дирекція мит, м. Львів. 1922–1939 рр., оп. 1, *спр. 19 Обіжники, розпорядження та листування з інспектором прикордонної охорони, воєводськими округами про визначення прикордонних меж Польщі, том I*, арк. 74.

² Л. Бортник, *Механізм здійснення охорони державної межі Корпусом охорони прикордоння на території Волинського воєводства із середини 1920-х до середини 1930-х років* [The State Frontier Security Mechanism of Border Protection Corps on the Territory of Volhynian Voivodeship Since the Mid-1920-s to the Mid-1930-s], in «Історичні студії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки», 2013, вип. 9–10, с. 81–86; Л. Бортник, *Особливості співпраці Корпусу охорони прикордоння із органами державної влади Речі Посполитої на території Волинського воєводства у 1924–1939 рр.* [The features of cooperation between Border Protection Corps and state authorities of the Republic of Poland on the territory of Volhynian Voivodeship in 1924–1939], in «Сторінки історії: зб. наук. праць», Київ: НТУУ «КПІ», 2014, № 37, с. 139–148; Л. Бортник, *Особливості боротьби Корпусу охорони прикордоння із нелегальним перетинком польсько-радянського кордону на проміжку Волинського воєводства* [The features of Border Protection Corps fight with the illegal crossing of polish-soviet border in the Volhynian Voivodeship interval], in «Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія: зб. наук. праць», 2014, вип. 22, с. 33–37.

³ Б. Гудь, *Українсько-польський кордон: історія, сучасність, перспективи* [The Ukrainian-Polish border: history, modernity, prospects], in «Польсько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення: монографія», Львів, 2019, с. 125–136.

⁴ С. Гуменний, *«Збручанський кордон» (1772–1939): міграція, контрабанда та шпигунство* [«The Zbruch border» (1772–1939): migration, smuggling and espionage], in «Польсько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення: монографія», Львів, 2019, с. 137–150; С. Гуменний, *Нелегальні міграційні процеси на польсько-радянському кордоні (в адміністративних межах УССР/УРСР) у 1921–1939 рр.* [Illegal migration processes on the Polish-Soviet border (within administrative boundaries USSR/USSR) in 1921–1939], Київ, 2022, 249 с.

⁵ І. Патер, О. Муравський, *Українсько-польські державні кордони й етнічні межі. Історичний огляд* [Ukrainian-Polish state borders and ethnic boundaries. Historical review] in «Польсько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення», Львів, 2019, с. 151–190.

⁶ С. Кулик, *Умови та особливості переміщення транспортних засобів через митні кордони Речі Посполитої у міжвоєнний період* [Conditions and peculiarities of the movement of vehicles across the customs borders of the Republic of Poland in the interwar period], in «Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, серія: Історичні науки», том 34(73), № 1, 2023, с. 86–91.

⁷ С. Кулик, *Підготовка кадрів митної служби Дирекцією мит у Львові (1920-ті рр.)* [Training of customs service personnel by the Directorate of Customs in Lviv (1920s)], in «Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки», 2023, том 39, с. 217–230.

⁸ І. Зуляк, С. Кулик, *Речове, медичне та соціальне забезпечення інспекторатів митної варти Дирекції мит у Львові (середина 1920-х рр.)* [Material, medical and social security of inspectorates of the customs guard of the Directorate of Customs in Lviv (mid-1920s)], in «Skhidnoievropeyskyi istorychnyi visnyk» [East European Historical Bulletin], 29, с. 130–145.

⁹ С. Кулик, *Дефініція контрабанди міжвоєнного періоду як соціально-економічного явища та її моральні аспекти* [The definition of smuggling in the interwar period as a socio-economic phenomenon and its moral aspects], in «Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід», Тернопіль: Вектор; ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022, с. 162–164.

¹⁰ С. Кулик, *Підготовка кадрів митної служби у Речі Посполитій (20-ті рр. XX ст.)* [Training of customs service personnel in the Republic of Poland (20s of the XX century)], in «Сучасний стан та перспективи розвитку науки, освіти, технологій та суспільства», Кременчук: ЦФЕНД, 2023, ч. 3, с. 25–26.

¹¹ С. Кулик, *Особливості польсько-радянської угоди 1925 р.* [The features of the Polish-Soviet agreement of 1925], in «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи», Конін-Ужгород-Перемишль-Херсон: Посвіт, 2023, с. 23–24.

¹² І. Зуляк, С. Кулик, *Функціонування Центральної школи митної варті в Ґурі Кальварії (1925 р.)* [Functioning of the Central School of the Customs Guard in Gura Calvary], in «XIV Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція», Чернівці: Технодрук, 2023, с. 223–225.

¹³ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 19, арк. 94.

¹⁴ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 20 *Обіжники, розпорядження та листування з інспектором прикордонної охорони, воєводськими округами про визначення прикордонних меж Польщі, том II і останній*, арк. 70.

¹⁵ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 23 *Інструкції про боротьбу з контрабандою*, арк. 67.

¹⁶ С. Гуменний, *Нелегальні міграційні процеси на польсько-радянському кордоні (в адміністративних межах УСРР/УРСР) у 1921–1939 рр.*, с. 77.

¹⁷ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 20, арк. 71.

¹⁸ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 20, арк. 32.

¹⁹ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 20, арк. 32.

²⁰ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 20, арк. 26 зв.

²¹ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 20, арк. 32.

²² ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 82 *Накази Дирекції мит за березень 1926 року*, арк. 14 зв.

²³ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 82, арк. 16.

²⁴ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 82, арк. 25.

²⁵ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 82, арк. 25.

²⁶ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 83 *Накази Дирекції мит за квітень-червень 1926 року*, арк. 14.

²⁷ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 20, арк. 55.

²⁸ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 20, арк. 44.

²⁹ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 19, арк. 95.

³⁰ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 19, арк. 3.

³¹ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 19, арк. 132.

³² ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 19, арк. 3.

³³ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 19, арк. 4–5.

³⁴ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 19, арк. 4–5.

³⁵ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 20, арк. 72.

³⁶ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, арк. 73.

³⁷ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, арк. 57–57 зв.

³⁸ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 75 *Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том VIII*, арк. 73.

³⁹ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 19, арк. 8.

⁴⁰ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 19, арк. 8 зв.

⁴¹ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 19, арк. 9.

⁴² ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 20, арк. 26 зв.

⁴³ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 19, арк. 10.

⁴⁴ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 19, арк. 10.

⁴⁵ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 19, арк. 10–10 зв.

⁴⁶ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 19, арк. 10–10 зв.

⁴⁷ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 19, арк. 10–10 зв.

⁴⁸ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 19, арк. 10–10 зв.

⁴⁹ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 20, арк. 132.

⁵⁰ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 20, арк. 71.

⁵¹ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 20, арк. 72.

⁵² ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 19, арк. 10–10 зв.

⁵³ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 19, арк. 10–10 зв.

⁵⁴ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 19, арк. 13–13 зв.

- ⁵⁵ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 19, арк. 13–13 зв.
- ⁵⁶ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 19, арк. 13–13 зв.
- ⁵⁷ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 19, арк. 13 зв.
- ⁵⁸ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 19, арк. 59.
- ⁵⁹ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 19, арк. 59.
- ⁶⁰ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 19, арк. 59.
- ⁶¹ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 19, арк. 95 зв.
- ⁶² ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 19, арк. 95.
- ⁶³ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 20, арк. 4.
- ⁶⁴ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 19, арк. 59.
- ⁶⁵ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 19, арк. 67.
- ⁶⁶ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 72 *Обіжники та розпорядження Міністерства фінансів і Дирекції мит у м. Львові, том V*, арк. 108.
- ⁶⁷ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 19, арк. 70.
- ⁶⁸ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 20, арк. 132 зв.
- ⁶⁹ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 20, арк. 125.
- ⁷⁰ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 20, арк. 125.
- ⁷¹ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 20, арк. 120.
- ⁷² ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 20, арк. 115.
- ⁷³ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 20, арк. 120.
- ⁷⁴ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 20, арк. 108.
- ⁷⁵ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 20, арк. 89.
- ⁷⁶ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 20, арк. 107–107 зв.
- ⁷⁷ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 20, арк. 107–107 зв.
- ⁷⁸ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 20, арк. 107–107 зв.
- ⁷⁹ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 20, арк. 99–99 зв.
- ⁸⁰ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 20, арк. 99–99 зв.
- ⁸¹ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 20, арк. 38–43.
- ⁸² ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 20, арк. 33, 35.
- ⁸³ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 20, арк. 28.
- ⁸⁴ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 20, арк. 32 зв.
- ⁸⁵ ЦДІАЛ України, ф. 162, оп. 1, *спр.* 20, арк. 27.

References

1. Bortnyk L., *Mekhanizm zdiisnennia okhorony derzhavnoi mezhi Korpusom okhorony prykordonnia na terytorii Volynskoho voievodstva iz seredyny 1920-kh do seredyny 1930-kh rokiv* [The State Frontier Security Mechanism of Border Protection Corps on the Territory of Volhynian Voivodeship Since the Mid-1920-s to the Mid-1930-s], in «Istorychni studii Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky», 2013, vyp. 9–10, s. 81–86.
2. Bortnyk L., *Osoblyvosti borotby Korpusu okhorony prykordonnia iz nelegalnym peretynom polsko-radianskoho kordonu na promizhku Volynskoho voievodstva* [The features of Border Protection Corps fight with the illegal crossing of polish-soviet border in the Volhynian Voivodeship interval], in «Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Seriia: Istoriia: zb. nauk. prats», 2014, vyp. 22, s. 33–37.
3. Bortnyk L., *Osoblyvosti spivpratsi Korpusu okhorony prykordonnia iz orhanamy derzhavnoi vlady Rechi Pospolytoi na terytorii Volynskoho voievodstva u 1924–1939 rr.* [The features of cooperation between Border Protection Corps and state authorities of the Republic of Poland on the territory of Volhynian Voivodeship in 1924–1939], in «Storinky istorii: zb. nauk. prats», Kyiv: NTUU «KPI», 2014, № 37, s. 139–148.
4. Hud B., *Ukrainsko-polskyi kordon: istoriia, suchasnist, perspektyvy* [The Ukrainian-Polish border: history, modernity, prospects], in «Polsko-ukrainske pohranychchia: etnopolitychni, movni ta relihiini kryterii samoidentyfikatsii naseleння: monohrafiia», Lviv, 2019, 392 s.
5. Humennyi S., *Nelegalni mihratsiini protsesy na polsko-radianskomu kordonі (v administratyvnykh mezhakh USSR/URSR) u 1921–1939 rr.* [Illegal migration processes on the Polish-Soviet border (within administrative boundaries USSR/URSR) in 1921–1939], Kyiv, 2022, 249 s.
6. Humennyi S., «Zbruchanskyi kordon» (1772–1939): mihratsiia, kontrabanda ta shpyhunstvo [«The Zbruch border» (1772–1939): migration, smuggling and espionage], in «Polsko-ukrainske pohranychchia: etnopolitychni, movni ta relihiini kryterii samoidentyfikatsii naseleння: monohrafiia», Lviv, 2019, 392 s.
7. Kulyk S., *Definitsiia kontrabandy mizhvoiennoho periodu yak sotsialno-ekonomichnoho yavyscha ta yii moralni aspekty* [The definition of smuggling in the interwar period as a socio-economic phenomenon and

- its moral aspects], in «Tsinnisni oriientyry v suchasnomu sviti: teoretychnyi analiz ta praktychnyi dosvid», Ternopil: Vektor; TNPU im. V. Hnatiuka, 2022, s. 162–164.
8. Kulyk S., Osoblyvosti polsko-radianskoi uhody 1925 r. [The features of the Polish-Soviet agreement of 1925], in «Rozvytok suchasnoi osvity i nauky: rezultaty, problemy, perspektyvy», Konin-Uzhhorod-Peremysl-Kherson: Posvit, 2023, s. 23–24.
 9. Kulyk S., Pidhotovka kadriv mytnoi sluzhby Dyrektsiiei myt u Lvovi (1920-ti rr.) [Training of customs service personnel by the Directorate of Customs in Lviv (1920s)], in «Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imen Ivana Ohienka. Istorychni nauky», 2023, tom 39, s. 217–230.
 10. Kulyk S., Pidhotovka kadriv mytnoi sluzhby u Rechi Pospolytii (20-ti rr. XX st.) [Training of customs service personnel in the Republic of Poland (20s of the XX century)], in «Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku nauky, osvity, tekhnolohii ta suspilstva», Kremenchuk: TsFEND, 2023, ch. 3, s. 25–26.
 11. Kulyk S., Umovy ta osoblyvosti peremishchennia transportnykh zasobiv cherez mytni kordony Rechi Pospolytoi u mizhvoiennyi period [Conditions and peculiarities of the movement of vehicles across the customs borders of the Republic of Poland in the interwar period], in «Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho, seriia: Istorychni nauky», tom 34(73), № 1, 2023, s. 86–91.
 12. Pater I., Muravskiy O., Ukrainsko-polski derzhavni kordony y etnichni mezhi. Istorychnyi ohliad [Ukrainian-Polish state borders and ethnic boundaries. Historical review] in «Polsko-ukrainske pohranychchia: etnopolitychni, movni ta relihiini kryterii samoidentyfikatsii naseleennia», Lviv, 2019, 392 s.
 13. TsDIAL Ukrainy (Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv), f. 162, Dyrektsiia myt, m. Lviv. 1922–1939 rr., op. 1, spr. 19 Obizhnyky, rozporiadzhennia ta lystuvannia z inspektorom prykordonnoi okhorony, voievodskymy okruhamy pro vyznachennia prykordonnykh mezh Polshchi, tom I, 95 ark.
 14. TsDIAL Ukrainy, f. 162, op. 1, spr. 20 Obizhnyky, rozporiadzhennia ta lystuvannia z inspektorom prykordonnoi okhorony, voievodskymy okruhamy pro vyznachennia prykordonnykh mezh Polshchi, tom II i ostannii, 132 ark.
 15. TsDIAL Ukrainy, f. 162, op. 1, spr. 23 Instruksii pro borotbu z kontrabandoiu, 67 ark.
 16. TsDIAL Ukrainy, f. 162, op. 1, spr. 72 Obizhnyky ta rozporiadzhennia Ministerstva finansiv i Dyrektsii myt u m. Lvovi, tom V, 108 ark.
 17. TsDIAL Ukrainy, f. 162, op. 1, spr. 75 Obizhnyky ta rozporiadzhennia Ministerstva finansiv i Dyrektsii myt u m. Lvovi, tom VIII, 73 ark.
 18. TsDIAL Ukrainy, f. 162, op. 1, spr. 82 Nakazy Dyrektsii myt za berezen 1926 roku, 25 ark.
 19. TsDIAL Ukrainy, f. 162, op. 1, spr. 83 Nakazy Dyrektsii myt za za kviten-cherven 1926 roku, 14 ark.
 20. Zuliak I., Kulyk S., Funktsionuvannia Tsentralnoi shkoly mytnoi varty v Guri Kalvarii (1925 r.) [Functioning of the Central School of the Customs Guard in Gura Calvary], in «XIV Bukovynska mizhnarodna istoryko-kraieznavcha konferentsiia», Chernivtsi: Tekhnodruk, 2023, s. 223–225.
 21. Zuliak I., Kulyk S., Rechove, medychne ta sotsialne zabezpechennia inspektorativ mytnoi varty Dyrektsii myt u Lvovi (seredyna 1920-kh rr.) [Material, medical and social security of inspectorates of the customs guard of the Directorate of Customs in Lviv (mid-1920s)], in «Skhidnoevropeiskyi istorychnyi visnyk» [East European Historical Bulletin], 29, 130–145.